

PONIATÓWKI W BYSEWIE.¹ HISTORIA I WSPÓŁCZESNOŚĆ²

Zasady parcelacji i opis reformy rolnej przeprowadzonej w latach 1935-38 zawarte zostały w pracy D. Panto – Poniatówki w Kokoszkach, historia i współczesność
<http://www.kokoszki.org/historia/poniatowki>

Historia powstania poniatówek³ w Bysewie, ma swoją indywidualną dynamikę i chronologię, jednocześnie będąc częścią wielkiego procesu – reform rolnych Juliusza Poniatowskiego. Majątek Bysewo ma swoją długą i piękną historię. Na początku XX wieku majątek ów został zakupiony przez Waltera Hensla. Na terenie majątku znajdował się dwór i cegielnia, która dostarczała budulec do całej okolicy. Po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości majątek Bysewo znalazł się w granicach II RP. W ramach prowadzonej reformy rolnej oraz przymusowego wykupu majątków na Pomorzu, Bysewo wpisano do planu parcelacyjnego w 1937 r. Miejskowa gazeta pisała o tym tak: „Na Pomorzu w wykazie imiennym majątków przeznaczonych do częściowej parcelacji, znajdują się następujące obiekty rolne: (...) w powiecie kartuskim: 170 ha z nieruchomości: Szlacheckie Bysewo i Bysewo Waltera Hensla;⁴ 115 ha z nieruchomości Owczarnia Kate Winkelmann”⁵.

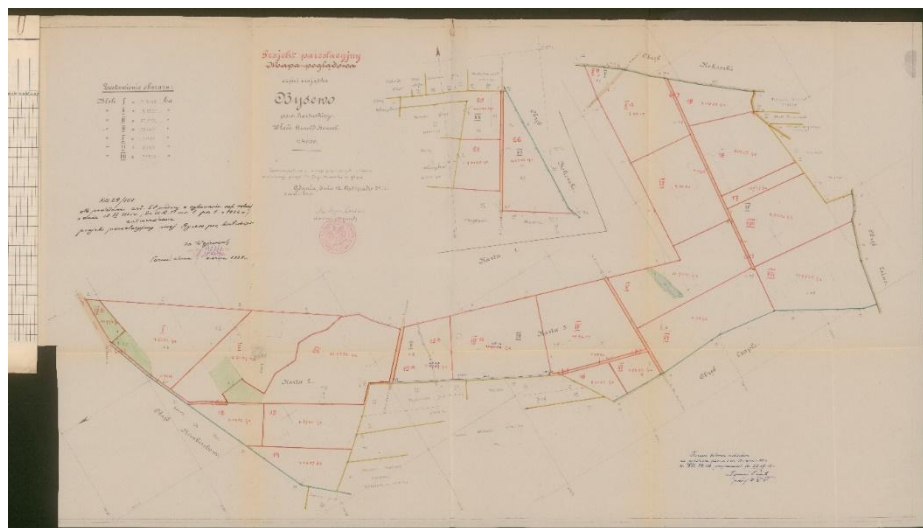
¹ Majątek Bysewo w 1894 r. nabył Gdański kupiec Juliusz Schellwin, zaś w 1903 r. odkupił ten majątek Walter Hensl. Na początku XX wieku w Bysewie mieszkało 512 osób. Miejscowość należała do parafii Matarnia, dekanatu gdańskiego. W. Szulist, *Okolice Gdańska – Matarni*, w: Jantarowe szlaki, Rok XXXIII, Nr 2 (216) 1990, s. 7-12

² Powstanie tego szkicu historycznego zawdzięcam osobistemu zaangażowaniu Pań i Panów Gabrieli Klein, Tadeusza Klein, Marii Weber, Henryka Went, Franciszka Jank, Jana Cichosza, Ewy Oseńko oraz Stowarzyszeniu Przyjaciół Dzielnicy Kokoszki.

³ „Poniatówki budowano według ujednoliconego i zatwierdzonego projektu architektonicznego. Według rządowego zamysłu trwałość takiego domu miała być czasowa – do trzydziestu lat – po czym osadnik miał w tym miejscu wznieść budowlę murowaną. (...) Właściciele nowych domów nabywali je na raty (50 lat), które mieli spłacać w podatku rolnym (...) Do domu (o powierzchni ok. 60–70 m²) z obejściem należało zazwyczaj od 5 do 10 ha ziemi.³ Zagroda otoczona była drewnianym płotem lub żywopłotem” Więcej o poniatówkach na Pomorzu i Kokoszkach, czytaj w D. Panto, *Poniatówki w Kokoszkach. Historia i współczesność*.
<http://www.kokoszki.org/historia/poniatowki>

⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów od 12 lutego 1937 r.

⁵ *Parcelacja w roku 1937. Majątki przeznaczone na parcelację na Pomorzu*, w: Dziennik Bydgoski, 24 luty 1937, s. 5

Plan parcelacyjny z 1937 r. Bysewo. (Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Urząd Wojewódzki Pomorski w Toruniu 1919-1939 (sygn. 20312)

Pracę przy parcelacji, przeznaczonego do przymusowego wykupu, majątku Bysewo Szlacheckie oraz Bysewo właściciela Waltera Hensla, rozpoczęły się w lutym - marcu 1937 r.⁶ W celu sprawnego przeprowadzania pomiaru terenu, specjalna komisja określiła trudności techniczne oraz trudności terenowe. Dobra znajomość terenu oparta o mapy i rozeznania, znacznie skracała czas prac przy mierzeniu i parcelacji terenu. Prace pomiarowe zgodnie z decyzją Wydziału Rolnictwa i Reform Rolnych Urzędu Wojewódzkiego, miał wykonać przysięgły mierniczy Mieczysław Szymkowiak, mieszkający w Gdyni. Umowa na usługi mierniczych została podpisana w dniu 7 czerwca 1937 r., po czym niezwłocznie zostały rozpoczęte prace nad pomiarami.⁷ Następnie, w dniach 27 – 28 sierpnia, zostały przeprowadzone prace dotyczące klasyfikacji gruntów, co było niezbędne przy podziale całości majątku.⁸ Komisja klasyfikacyjna składała się z trzech osób, plus dwie osoby, które delegował Urząd Wojewódzki do kopania dołków. Całość pracy pomiarowej mierniczy Szymkowiak miał przedłożyć w Pomorskim Urzędzie Wojewódzkim do 15 października 1937 r.

⁶ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20314 – Szlacheckie – Bysewo powiat Kartuski, k. bp

⁷ Według umowy mierniczy musiał: „wytyczyć na gruncie przed terminem rozpoczęcia klasyfikacji sieć kwadratów o bokach 100 metrów i oznaczyć wierzchołki siatki na gruncie widocznymi i bieżąc numerowanymi palami. Celem szczegółowego zbadania i opisania podglebia należy w miejscach charakterystycznych / na każdych 50 ha, przy mniejszych kompleksach, na każdym oddzielnym kompleksie gruntów/, wykopać dostatecznie obszerny dołek /odkrywkę/ z 2-ma schodami – głębokości dołka 1,50 m. w przekroju poziomym u góry 0,90 * 0,60 m. Siatkę należy zaprojektować w taki sposób, aby dołki wypadły około 50 m od granic własności, jako też w dostatecznych odstępach /najmniej 10 m/ od dróg i rowów.” Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20314 – Szlacheckie – Bysewo powiat Kartuski, k. bp

⁸ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20314 – Szlacheckie – Bysewo powiat Kartuski, k. bp

Poniatówka w Bysewie. Żukowska 26 , stan w 2022 r. Fot. autora

W ramach „walki” o swój majątek Walter Hensl, zwracał się do Starostwa powiatowego w Kartuzach, o zezwolenie na zalesienie części majątku. Przypomnijmy, że tereny zalesione były wyłączone z przymusowej parcelacji, zostając w gestii właściciela majątku. Podanie Waltera Hensla z dnia 31 maja 1937 r. nie zostało uwzględnione. Jako uzasadnienie podano, że badanie gruntów wskazuje iż ziemia wytypowana do zalesienia, bardziej nadaje się do uprawy roli niż wysadzenia na tym obszarze drzew. W orzeczeniu Starosty Powiatowego w Kartuzach, czytamy: „wyznaczono do przymusowego wykupu z nieruchomości ziemskiej Szlacheckie Bysewo i Bysewo t. IV k. 49 powiatu kartuskiego obszar 170 ha gruntów. Ogólny obszar wymienionej nieruchomości wynosi 361, 36 19 ha. Jak stwierdzają dowody pomiarowe obszaru wyłączeń od obowiązku parcelacyjnego na mocy art. 4 ustawy o wykonaniu reformy rolnej, obszar gruntu nie podlegający obowiązkowi parcelacyjnemu wynosi 195, 78 09 ha”.⁹ Zatem obszar przeznaczony do obowiązkowej parcelacji wynosi 169, 88 97 ha.¹⁰ Wyznaczony teren został przejęty w posiadanie Skarbu Państwa w dniu 24 marca 1938 r. Planowany termin rozparcelowania ww. obszaru został wyznaczony na 14 kwietnia 1938 r.

⁹ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20314 – Szlacheckie – Bysewo powiat Kartuski, k. bp

¹⁰ W związku z tym, że właściciel majątku Walter Hensl, nie skorzystał z możliwości sprzedania wytypowanej części do Państwowego Banku Rolniczego, wytypowany obszar w wysokości 169, 88 97, został przeznaczony do przymusowego wykupienia. Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20314 – Szlacheckie – Bysewo powiat Kartuski, k. bp

Dom Anny i Józefa Krausów

Poniatówka rodziny Krauze, widać oryginalne krycie gontem. (foto z kolekcji ks. Władysława Szulista)

Na początku maja 1938 r., Urząd Wojewódzki z porozumieniem ze Starostwem, rozpoczyna realizowanie projektu parcelacyjnego. Projekt parcelacyjny przewidywał utworzenie 11 działek samodzielnych - rolniczych, jednej działki robotniczo - rzemieślniczej, 11 działek dodatkowych, 1.05.29 ha dróg publicznych oraz działki „A” dla rozrachunków z gminą.¹¹ W związku z tym projektem Urząd Wojewódzki prosił o zarezerwowanie czterech działek samodzielnych - rolniczych dla osiedleńców z województwa krakowskiego, zaś działki dodatkowe otrzymują następujące osoby¹²:

Nr	Nr. działki	Obszar (ha)	Nazwisko i imię nabywcy
1	12	3.00 ¹³	Kołodziejczyk Paweł
2	13	6.35.50	Wanke Józef
3	14	4.00.00	Krauze Józef
4	15ab	4.99.92	Ustowska Maria
5	16	2.02.00	Hejmowski Jan
6	17	1.79.75	Ustowski Michał
7	18	8.00.00	Malz Bronisława
8	19	4.00.00	Elwart Augustyn
9	20	4.00.00	Hallman Jan
10	21	3.45.25	Malz Bernard
11	22	6.64.26	Dawidowska Marta

W dniu 9 czerwca 1938 r. delegat Urzędu Wojewódzkiego, rozpoczął wytyczanie placów budowlanych, co miało spowodować szybką budowę poniatówek w Bysewie. Natomiast w orzeczeniu z dnia 7 czerwca, Urząd Wojewódzki, zatwierdził projekt podziału,

¹¹ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20314 – Szlacheckie – Bysewo powiat Kartuski, k. bp

¹² Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20314 – Szlacheckie – Bysewo powiat Kartuski, k. bp (nazwiska według oryginalnej dokumentacji, różnią się od tabeli poniżej, prawdopodobnie wynika to z błędów urzędników)

¹³ Orzeczeniem Wojewody Pomorskiego z dnia 9 sierpnia 1939 r. działka nr 12 zmieniła swój obszar, ostatecznie wyniosła: 2.97.33 ha. Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20314 – Szlacheckie – Bysewo powiat Kartuski, k. bp

nabywców oraz ceny gruntów. Dodatkowo zobowiązywał nabywców do: „1/podpisania protokołu zdawczo – odbiorczego i deklaracji, w której wyszczególnione są warunki nabycia działek oraz zobowiązania wynikłe z ich nabycia (...) 2/ podpisania protokołów zdawczo– odbiorczych budynków, studni, sadów, itp. (...) 6/w budynkach wzniesionych przez UWPom., na poszczególnych działkach, do czasu całkowitej spłaty reszty ceny kupna działki, nabywcom nie wolno dokonywać żadnych zmian i przeróbek (...) 7/pobrać od zatwierdzonych nabywców zadatki przewidziane obowiązującymi przepisami (...) 8/ przenieść na nabywców obowiązek ponoszenia podatków państwowych i komunalnych oraz danin publicznych (...) 9/ zobowiązać nabywców działek samodzielnych do należenia do miejscowego kółka rolniczego oraz brania czynnego udziału w jego życiu (...) 10/ zobowiązać zatwierdzonych nabywców działek samodzielnych posiadających własne karłowate gospodarstwa do sprzedaży ich w terminie 1 roku, licząc od daty wprowadzenia na przysznane im działki”.¹⁴ Przedstawione w powyższym dokumencie zobowiązania w stosunku do nabywców miały na celu nie tylko zabezpieczyć państwo przed ewentualnymi brakami spłaty, ale również zachęcić (przymusowo) do utworzeniu nowej wspólnoty sąsiedzkiej (zapisywanie się do kółka rolniczego) oraz walczyć z karłowatymi gospodarstwami, które nie były w stanie samodzielnie się utrzymać. Poniatówki miały za zadanie utworzyć taki rodzaj gospodarstwa, które byłoby samowystarczalne.

Osadnikami, którzy szczęśliwie nabyli działki w Bysewie i wybudowali poniatówki byli:¹⁵

L.p.	Imię i nazwisko nabywcy	Miejsce zamieszkania	Powiat	Zajęcie	Obszar posiadanego gospodarstwa	Nr działki	Rodzaj	Obszar
1	Władysław Jank	Otomin (Węsiory) ¹⁶	kartuski	Rolnik	-	III ab	samodzielna	11, 70, 74
2	Barnard Karczewski	Bysewo	kartuski	Rolnik	-	IV	samodzielna	10, 56, 37
3	Antoni Sas ¹⁷	Przyjaźń	kartuski	Rolnik	-	VII	samodzielna	10,794, 55
4	Franciszek Kłoskowski	Bysewo	kartuski	Rolnik	-	VIII	samodzielna	9,84,35
5	Leon Stefanowski	Kobysewo	kartuski	Rolnik	-	IX	samodzielna	9,44,65
6	Leon Zarach	Bysewo	kartuski	pracownik folwarku	-	X ab	samodzielna	9,22,07
7	Józef Jeżewski	Bysewo	kartuski	pracownik folwarku	-	XI	rzemieślnicza	1,98,62
8	Paweł Kołodziejczyk	Rębichowo	kartuski	Rolnik	5,50,00	12	dodatkowa	3,03,52
9	Józef Wanke	Bysewo	kartuski	Rolnik	2,25,00	13	dodatkowa	6,39,25

¹⁴ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20314 – Szlacheckie – Bysewo powiat Kartuski, k. bp

¹⁵ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20312 – Bysewo, pow. Kartuski – rejestr pomiarowo – klasyfikacyjny, 1938, k. bp

¹⁶ Wspomnienia Franciszka Jank w archiwum D. Panto.

¹⁷ W dokumentach występuje nazwisko Las

10	Józef ¹⁸ Joanna Krauze	Rębiechowo	kartuski	Rolnik	2,98,90	14	dodatkowa	4,04,37
11	Marta Ustowska	Rębiechowo	kartuski	Rolnik	4,26,20	15 ab	dodatkowa	4,99,59
12	Jan i Klara Hejmowscy	Bysewo	kartuski	Rolnik	6,76,50	16	dodatkowa	2,00,22
13	Michał i Anna Ustowscy	Bysewo	kartuski	Rolnik	7,28,44	17	dodatkowa	1,79,09
14	Bronisława Malzowa	Bysewo	kartuski	rolnik	1,30,98	18	dodatkowa	8,05,07
15	Augustyn i Joanna Elwartowie	Bysewo	kartuski	rolnik	4,77,40	19	dodatkowa	4,00,98
16	Jan Halman	Bysewo	kartuski	rolnik	4,81,57	20	dodatkowa	4,00,40
17	Bernard i Klara Malz	Bysewo	kartuski	rolnik	0,59,36	21	dodatkowa	3,44,85
18	Marta Dawidowska	Bysewo	kartuski	rolnik	0,86,30	22	dodatkowa	6,64,24

Przedstawiony wykaz uzupełnia się działkami nr. A (14, 03,36), I (11,23,21), II (11,21,09), V (10,76,14), VI (9,46,93)¹⁹ oraz drogami.²⁰ Jak już wspominaliśmy wyżej działka „A” wykorzystana była w celu rozrachunków z gminą oraz pozostałe działki samodzielne I, II, V i VI miały być przeznaczone dla kandydatów z województwa krakowskiego.²¹ Osadnikami z województwa krakowskiego byli: Michał Lach (działka I); Józef Orawiec (działka II); Franciszek Kuś (działka V); Józef Kuś (działka VI).²² Mieszkańców południa, tak jak i w przypadku Kokoszek, nazywano „Górale”. Z „Góralami”, mówiącymi w swojej gwarze na początku trudno było się porozumieć, bowiem większość osadników rozmawiała ze sobą w języku kaszubskim. Z biegiem lat, wspomina Franciszek Jank, wszyscy w Bysewie mówili między sobą w języku kaszubskim (dzieci „Górali”, które urodziły się w Bysewie, już mówiły po kaszubsku).²³ Analizując listę nabywców, warto podkreślić, że większość nowych posiadaczy majątków, była rolnikami z zawodu i mieszkała w pobliżu (powiat kartuski). Ciekawostką jest wydzielona działka rzemieślnicza, nabywcą której był Józef Jeżewski, możliwe, że chodzi tutaj o teren cegielni w Bysewie.

¹⁸ Długoletni sołtys Bysewa

¹⁹ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20312 – Bysewo, pow. Kartuski – rejestr pomiarowo – klasyfikacyjny, 1938, k. bp

²⁰ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20314 – Szlacheckie – Bysewo powiat Kartuski, k. bp

²¹ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20314 – Szlacheckie – Bysewo powiat Kartuski, k. bp

²² Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20313 – Ostateczny rejestr pomiarowy. Powiat Kokoszek. Obręb Bysewo, k. bp

²³ Wspomnienia Franciszka Jank w archiwum D. Panto; Wspomnienia Marii Elwart w archiwum D. Panto.

Poniatówka wraz z oborą w Bysewie. Żukowska 26, stan w 2022 r. (fot. autora)

Warto również zwrócić uwagę, że posiadacze działek dodatkowych, niejako dostali możliwość uzupełnienia swoich działek o kolejne parcele. Tak stało się w przypadku rodziny Elwartów, którzy od lat zamieszkiwali w majątku Bysewo, a w trakcie parcelacji dokupili kolejne parcele i uzupełnili swoje gospodarstwo (zazwyczaj na tym kawałku dokupionym w 1937 r. zasiewano zboże).²⁴ Zatem dom w którym mieszkała rodzina Elwartów, obecnie mający ponad sto lat, odróżnia się od budowanych poniatówek, jednak właściciele „starych domów” wzorowali się na układzie poniatówek i w taki sam sposób stawiali budynki gospodarcze. Połączenie starych i nowych domów, osadników i mieszkańców zasiedlających Bysewo od lat, wyróżnia ten teren od innych rozparcelowanych majątków.

Stodola Józefa Krauze. Lata 50. XX wieku. (foto z kolekcji ks. Władysława Szulista)

Po przeprowadzonej parcelacji i rozpoczęciu budowy, proces podziału terenu nie zakończył się. Osiedleńcy, budując poniatówki, stawali często przed wyzwaniem logistycznym. I tak Józef Wanke zwrócił się o utworzenie mu drogi w celu dojazdu do posiadłości. Pierwotnie miał tam się dostawać przez teren Jana Hejmowskiego, jednak po tym jak Hejmowski zamknął tę możliwość, Wanke nie miał możliwości dostać się do własnej posiadłości. Odpowiadając na to podanie, Urząd Wojewódzki zgodził się wyznaczyć nową

²⁴ Wspomnienia Marii Elwart w archiwum D. Panto.

drogę szerokości trzech metrów, rozwiązując ten problem logistyczny.²⁵ Pewną ciekawostką, jak wspomina Franciszek Jank, było to, że jego rodzice Władysław i Agnieszka Jank w 1938 r. przeprowadzili się do już postawionej poniatówki (która wcześniej została wybudowana przez państwo). W nabyciu poniatówki w Bysewie, rodzinie Jank pomógł kuzyn ojca Zaleski, który był gospodarzem w Otominie. W jego gospodarstwie pracował Władysław Jank.²⁶ Poniatówka, którą dostali, była porządnie wykonana, wspomina Franciszek, fundament i podłoga były dobrze skonstruowane w ten sposób, że wchodzące z dołu powietrze zapobiegało zbieraniu się wilgoci. „Nie było to duże, tylko dwa pokoje i przybudówka oraz weranda. Były również schody na strych. Na strychu przy kominie mięso wędziliśmy i cukier stał w worku. (...) jeszcze w poniatówkach budowano piwnice. W kuchni wycinano kawałek podłogi i wykopywano piwnicę, 80 na 80 cm, i okładano ją deskami” opisuje swój dom Franciszek Jank.²⁷ Henryk Went dopowiada, że budownictwo w Bysewie było takie samo jak w Kokoszkach.²⁸

Fragment oryginalnego pieca wykorzystywanego w poniatówkach. Maria Elwart. Stan w 2022 r. (fot. autora)

Ciekawostką, która odróżnia osadników w Bysewie od Kokoszek jest to, że część nabywców już wcześniej posiadała w tym rejonie swoje gospodarstwa, a dzięki parcelacji je powiększyła. Tabela powyżej (nr. 8 - 18), ukazuje nam te osoby, częściowo ich wcześniejsze posiadłości można zobaczyć na mapie przedstawionej w aneksach do tego tekstu. Kolejnym odróżnieniem od Kokoszek było to, że zamiast prywatnych studni, na całe Bysewo zostało wybitych kilka pomp wodnych (głębokości 20 metrów), gdzie wszyscy mogli się zaopatrywać.²⁹ Np. w pobliżu gospodarstw Kusiów, została postawiona pompa, która obsługiwała trzy rodziny. Ziemia w Bysewie, była również bardziej urodzajna niż w Kokoszkach. Część była III i IV klasy, co dawało wysokie plony.³⁰

²⁵ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20313 – Ostateczny rejestr pomiarowy. Powiat Kokoski. Obręb Bysewo, k. bp

²⁶ Wspomnienia Franciszka Jank w archiwum D. Panto.

²⁷ Wspomnienia Franciszka Jank w archiwum D. Panto.

²⁸ Wspomnienia Henryka Went w archiwum D. Panto.

²⁹ Wspomnienia Franciszka Jank w archiwum D. Panto.

³⁰ Wspomnienia Henryka Went w archiwum D. Panto; Wspomnienia Franciszka Jank w archiwum D. Panto.

Przebudowana stodoła w Bysewie . Żukowska 26. Stan w 2022 r. (fot. autora)

Za pieniądze z przymusowego wykupu majątku Walter Hensl oraz jego syn Arnold przenieśli się do Sopotu.³¹ Chociaż są informacje, że Walter już od 1936 r. mieszkał w Sopocie, a majątkiem w momencie parcelacji zawiadywał jego syn Arnold.³² Osadnicy w Bysewie zakończyli budowę poniatówek tuż przed wybuchem II wojny światowej. Nie zdążyli nacieszyć się własnym majątkiem i domem, kiedy wybuchła wojna. Tragedia Zbrodni Pomorskiej nie ominęła mieszkańców Bysewa i okolic. Na początku września lokalny *Selbstschutz* aresztował miejscowych Polaków, których przetrzymywano w piwnicach dworu, po czym rozstrzelano.³³ Świadkowie wspominają, że Arnold Hensl był bezpośrednio zaangażowany w rozstrzelanie we wrześniu 1939 r. Józefa Orawca z małżonką (jako jedną z przyczyn rozstrzelania podaje się to, że Józef Orawiec był członkiem Polskiego Związku Zachodniego, i znajdował się już na liście gończej Niemców).³⁴ Po rozpoczęciu II wojny światowej Arnold Hensl powrócił z Sopotu do majątku i podjął zarządzanie całym majątkiem, negując reformę rolną przeprowadzoną przez II RP.³⁵ Mieszkańcy poniatówek, stali się nie tylko ofiarami Niemców, ale również świadkami brutalności okupantów. Na terenie cegielni w Bysewie wykorzystywano pracę jeńców wojennych, których przywożono z podbitych przez III Rzeszę państw.

Po zakończeniu wojny, mieszkańcy poniatówek, kontynuowali spłatę zaciągniętych kredytów na budowę domów oraz musieli na nowo (po ofensywie sowieckiej z 1945 r.) odbudować spalone i splądrowane gospodarstwa.³⁶ Nowo odbudowane poniatówki, stawiano na tych samych fundamentach i w tym samym schemacie, który obowiązywał przed wojną.

Tkanka urbanistyczna Bysewa zmieniała się w połowie lat 70. kiedy teren ten został włączony w granice Gdańska (1 stycznia 1973 r.) oraz kiedy rozpoczęła się budowa lotniska (1974 r.). Część poniatówek zniknęła pod pasem startowym, państwo wykupiło część majątków, wskutek czego obraz przedwojennego Bysewa gwałtownie się zmienił. Warto

³¹ <http://www.historiakokoszki.pl/p/bysewo.html>

³² D. Dolatowski, *Kronika Matarnia i najbliższej okolicy od czasów najdawniejszych do 1945 r.*, Gdańsk 2019, s. 237

³³ D. Dolatowski, *Kronika Matarnia i najbliższej okolicy od czasów najdawniejszych do 1945 r.*, Gdańsk 2019, s. 237 - 238

³⁴ Wspomnienia Henryka Went w archiwum D. Panto; Wspomnienia Franciszka Jank w archiwum D. Panto.

³⁵ Wspomnienia Henryka Went w archiwum D. Panto

³⁶ Wspomnienia Henryka Went w archiwum D. Panto; Wspomnienia Franciszka Jank w archiwum D. Panto.

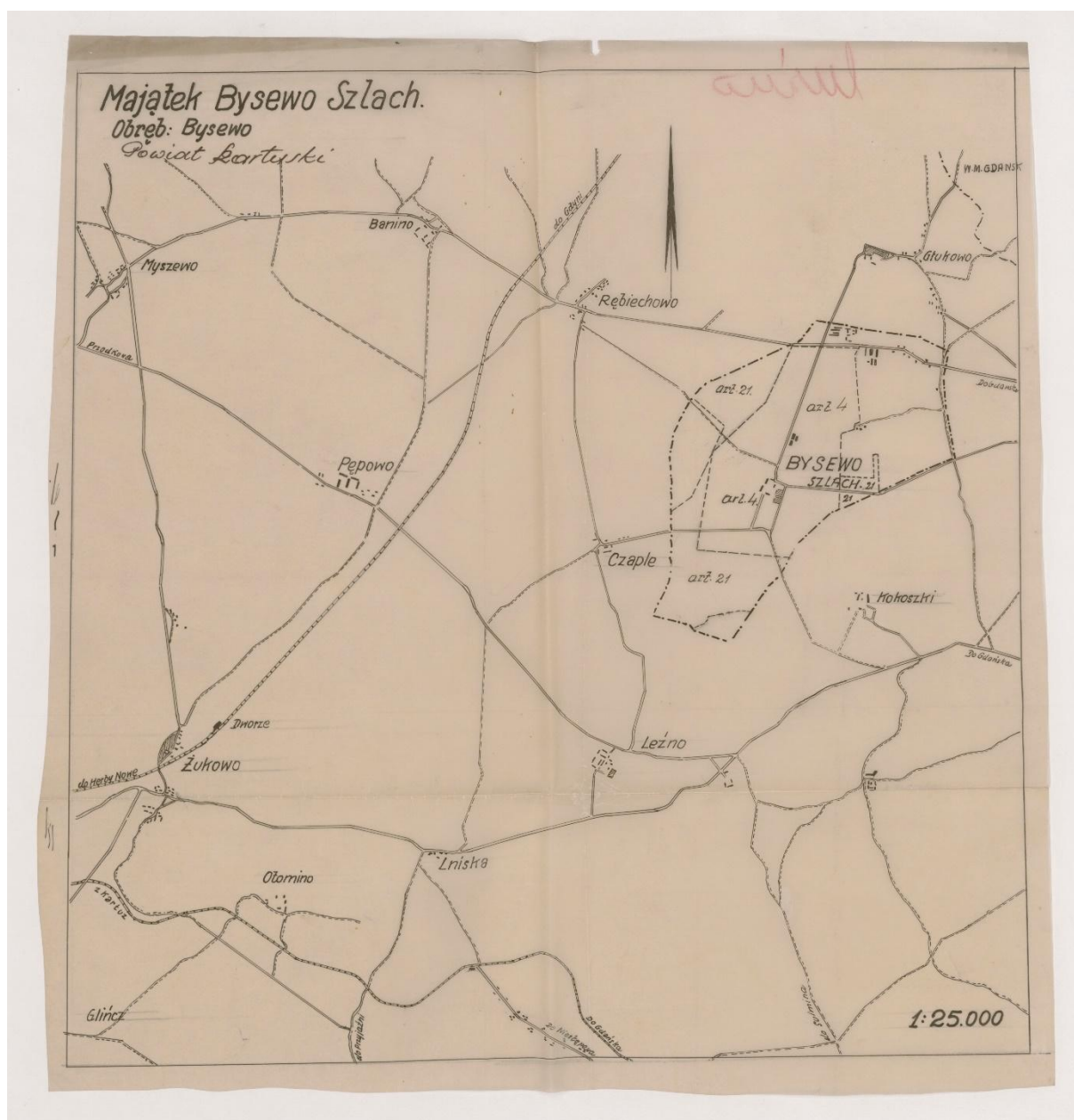
zaznaczyć, co stanowczo podkreślają wszyscy respondenci, że stosunki między osadnikami były bardzo dobre, szczere, każdy każdemu pomagał i wspierał.³⁷

Historia poniatówek, odkrywana na nowo, ukazuje nam piękno a zarazem znikające dziedzictwo z lat 30 – 40 XX wieku. Naszym celem jest nie tylko zbadanie tego zjawiska w Bysewie i Kokoszkach, ale także szersza jego popularyzacja, niejako przywracająca pamięć o pierwszych osadnikach, którzy masowo zasiedlili ten teren pod koniec lat 30. XX wieku.

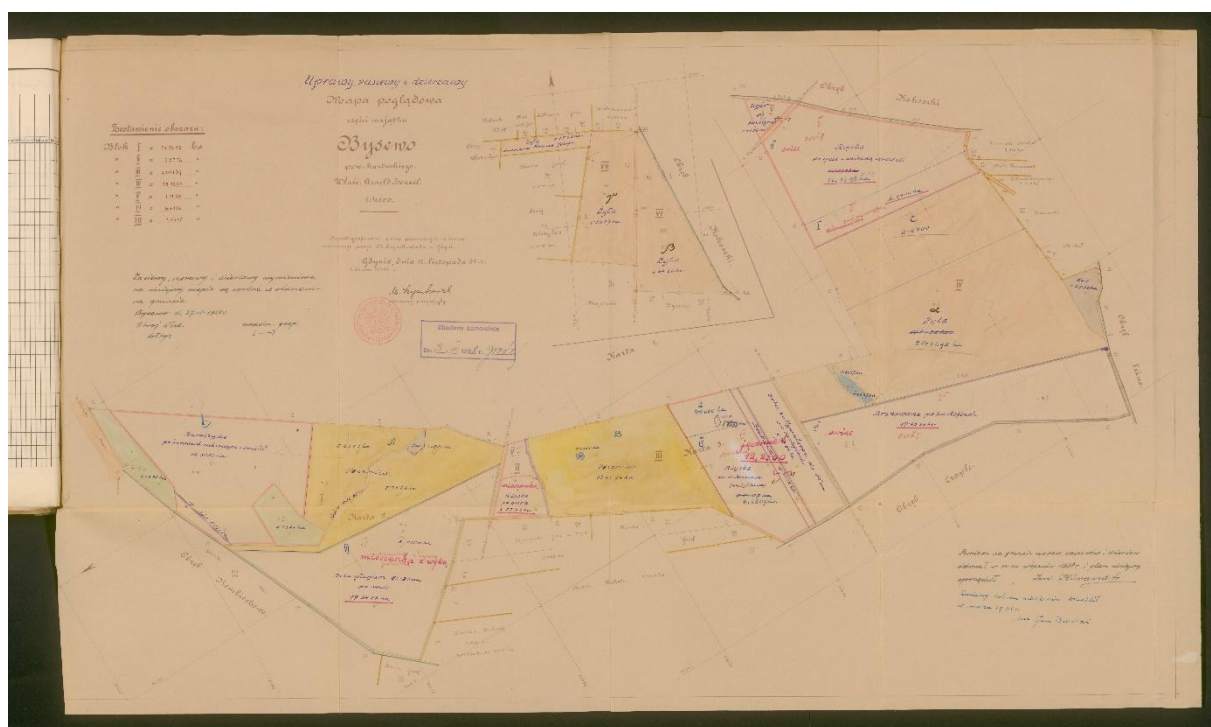
Opracowanie dofinansowano ze środków Miasta Gdańska w ramach projektu „Bysewo-rodziny w osadach poniatówki” w 2022 roku.

³⁷ Wspomnienia Henryka Went w archiwum D. Panto; Wspomnienia Franciszka Jank w archiwum D. Panto.

Aneksy:

Mapa majątku Bysewo. (Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygnatura 4/20314 – Szlacheckie – Bysewo powiat Kartuski, k. bp)

**EUROPEJSKA
STOLICA
WOLONTARIATU**
GDANSK 2022

